

imovine, slaboj koncentraciji i otežanom radu. Unatoč svemu, ostaje posvećen znanstvenom radu, predaje u Drugoj gimnaziji u Sarajevu i pohađa predavanja drugih znanstvenika. Pisma iz tog vremena svjedoče o borbi da se očuva kontinuitet rada usred teških ratnih okolnosti (51–61).

U poslijeratnim godinama (1947. – 1959.) ton korespondencije ponovno postaje življi i radno usmjeren. Bilježe se susreti i posjeti, poput dolaska Hadžijahićeve obitelji iz Zagreba u Sarajevo, te razgovori o njegovu istraživanju hamzevijskog pokreta. Kreševljaković govori o svom zdravlju i svakodnevnici. Kritizira primjerice i odnos zagrebačkih intelektualnih krugova prema intelektualcima u Bosni: „Ja Zagreb volim, ali ne volim one Zagrebčane, koji s visine gledaju na nas u Bosni“ (83). Razmjenjuju knjige, rukopise i povijesne dokumente te komentiraju međusobne radove. Pisma sadrže i praktične savjete vezane uz zapošljavanje, istraživanja i izdavaštvo, a u prepisci se zadnjih par godina pojavljuje i asistentica Melika Jarebica, koja pomaže u tipkanju rukopisa (62–139).

Prepiska između Kreševljakovića i Hadžijahića daje uvid ne samo u njihovu znanstvenu suradnju nego i u intelektualni pejzaž Bosne i Hercegovine od međuratnog razdoblja do ranog socijalizma, otkrivajući kako se znanstvenici snalaze, surađuju i međusobno podržavaju u promjenjivim i često teškim društvenim i političkim okolnostima. Priređivač Amer Maslo ovom je knjigom izvukao na površinu zanimljivo povijesno gradivo koje daje uvid u formiranje znanstvenih mreža, međugeneracijske veze te tijek razvoja bosanskohercegovačke historiografske tradicije. Istodobno, ova korespondencija ima posebnu vrijednost i za hrvatsku historiografsku zajednicu jer rasvjetljava Kreševljakovićeve dugogodišnje veze s hrvatskim intelektualcima što dodatno otvara prostor za nova istraživanja i reinterpretacije.

Valentina Kezić

Zdenko Radelić, *Sjećanja: Prilozi za povijest i historiografiju (1954. – 2024.)*, Zagreb: Tragovi prošlosti, 2024, 479 str.

Memoari hrvatskih povjesničara relativno su rijetka pojava, unatoč činjenici da je historiografija humanistička znanost koja možda i ponajviše koristi memoarsku građu. Možemo reći da postoji svojevrstna suzdržanost povjesničara prema vlastitoj biografiji kao legitimnom predmetu povijesne refleksije. Upravo stoga knjiga *Sjećanja: Prilozi za povijest i historiografiju (1954. – 2024.)* Zdenka Radelića, umirovljenog znanstvenog savjetnika u trajnom zvanju s Hrvatskog instituta za povijest, predstavlja važan i vrijedan doprinos ne samo autobiografskoj literaturi nego i historiografiji.

Zdenko Radelić etablirani je povjesničar suvremene hrvatske povijesti i autor niza kapitalnih djela, među kojima valja istaknuti sintezu *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.: od zajedništva do razlaza* (Zagreb: Školska knjiga; Hrvatski institut za povijest, 2006.), *Hrvatska seljačka stranka 1941. – 1950.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1996.), *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2002.) te dvosveščano djelo *Obavještajni centri, OZNA i UDBA u Hrvatskoj (1942. – 1954.)* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2019.). Radelićevi memoari u pojedinim su segmentima privatna ispovijest, a u drugima je riječ o refleksijama jednog povjesničara koji je desetljećima aktivno sudjelovao u znanstvenoj zajednici, ali i u javnom prostoru općenito.

Već na uvodnim stranicama autor jasno definira svoju intenciju, naglašavajući kako ne pretendira na pisanje općevažeće povijesti, nego na izdvajanje onih osobnih iskustava koja mogu poslužiti kao ilustracija šireg povijesnog konteksta. Kako sam navodi, riječ je o sjećanjima koja ne bi bila osobito važna izvan kruga njemu bliskih ljudi „da se nisam potrudio izvući one događaje koji bi mogli biti zanimljiva ilustracija naše nedavne prošlosti“ (7). Upravo ta svijest o ograničenosti vlastite perspektive, ali ujedno i o njezinoj vrijednosti, jedna je od ključnih kvaliteta ove knjige. Memoari su pisani u inovativnoj formi autointervjua te su podijeljeni u veći broj (zbog čega ih u ovom prikazu nema smisla navoditi) kraćih poglavlja. Takav pristup čitatelju omogućuje i selektivno čitanje, ovisno o vlastitim preferencijama i interesima. Kroz cijeli tekst isprepliću se autorovo odrastanje, obiteljska povijest, profesionalni razvoj i političke mijene druge polovice 20. stoljeća. Radelić pritom ne skriva vlastite zablude i promjene političko-ideoloških stavova, nego ih otvoreno problematizira, upozoravajući i na opasnost naknadne idealizacije vlastite prošlosti, osobito u starijoj dobi.

Posebno su vrijedna poglavlja posvećena autorovoj primarnoj socijalizaciji u Mariboru, u specifičnom *milieu* obitelji oficira Jugoslavenske narodne armije. Taj kontekst autor koristi kako bi vrlo plastično prikazao svakodnevicu odrastanja u komunističkoj Jugoslaviji iz svoje perspektive. Opise obilježavanja Dana Republike, isticanja zastava ili odnosa prema Josipu Brozu Titu ne čitamo u knjizi kao nostalgичne slike iz djetinjstva, već kao simboličku analizu političkog sustava tog razdoblja i njegovih temeljnih identitetskih odrednica. Autor otvoreno raščlanjuje pitanje svog vlastitog identiteta u kontekstu činjenice da mu je otac Hrvat, a majka Slovenka. Razrada takvih identitetskih dilema daje vrijedan uvid u složenost nacionalnih odnosa tijekom druge jugoslavenske države.

Značajan dio knjige posvećen je autorovu dolasku u Zagreb, studiju povijesti te dugogodišnjem radu u Hrvatskom institutu za povijest, ranije Institutu za historiju radničkog pokreta i Institutu za suvremenu povijest, na kojemu je proveo cijelu svoju znanstvenu karijeru. Radelić detaljno opisuje, naravno iz svojeg očista, funkcioniranje jedne znanstvene institucije u sutonu komunističkog sustava, kao i odnos partijskih tijela i Službe državne sigurnosti prema toj ustanovi. Vrijedan je i opis reakcija kolega na slom Jugoslavije i komunizma te na uspostavu samostalne hrvatske države. Spomenuti dijelovi knjige nude rijedak „pogled iznutra“ na institucionalnu povijest dijela hrvatske historiografije.

Autor se ne zadržava isključivo na profesionalnim temama, nego u memoare uključuje i niz osobnih crtica – od interesa za rock glazbu i poeziju do obiteljskih odnosa. Poglavlja o Domovinskom ratu, posebice o autorovu sudjelovanju u njemu, pisana su suzdržano i bez patetike, što je općenito u skladu s njegovim profesionalnim djelovanjem.

Knjiga ima i aspekte intelektualne autobiografije, pogotovo u dijelovima koji se tiču promišljanja o ulozi povjesničara i historiografiji kao znanstvenoj disciplini. Autor je stava kako je neprihvatljivo da povjesničari u znanstvenim radovima daju moralne ocjene prošlosti ili da se poistovjećuju s povijesnim akterima. Također je protivnik, po njemu, pomodarskog kopiranja suvremenih zapadnih historiografskih koncepata: „Primjer toga je moda otkrivanja ‘novih povijesti’, pa se uz već postojeće političku, ekonomsku, socijalnu i vojnu povijest ‘otkrivaju’ nove historiografske discipline poput ‘eko-povijesti’, ‘povijesti elite’ i ‘povijesti disidenata’. Dakle, neke teme koje su dugo bile zanemarivane i koje zaista treba istraživati odmah se proglašavaju novim ‘povijestima’“ (171). Radelić se u jednom dijelu osvrće i na probleme prilikom pisanja biografija znamenitih osoba (s čime se susreo prilikom pisanja biografije Božidara Magovca), osobito u pogledu očekivanja potomaka povijesnih osoba, u čemu povjesničari mogu pronaći zanimljive

metodološke pouke. Radelić se dotiče i, u hrvatskoj javnosti, „popularnih“ tema poput odnosa prema ustaškim i komunističkim simbolima, naravi tih dvaju radikalnih pokreta, problematiziranja pojma „kvisling“ i sl., pri čemu svojim tumačenjima zasigurno neće zadovoljiti apologete ni jedne ni druge opcije. No, taj će aspekt zasigurno biti najzanimljiviji široj javnosti koja u knjizi može pronaći osvrte na brojne društveno-politički relevantne probleme.

Pisani iskreno, bez agitacije i bez apodiktičkih sudova, memoari Zdenka Radelića predstavljaju vrijedan izvor za istraživače intelektualne povijesti, povijesti hrvatske historiografije te svakodnevice u socijalističkoj Jugoslaviji i neovisnoj Hrvatskoj.

Tomislav Kardum